

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԵՄԱ՝ Քննադատական մտածողության զարգացումը որպես կրթության առաջնային նպատակ

Կազմեց՝ Հայրապետյան Հայկ Սողոմոնի
(անուն, ազգանուն, հայրանուն)

«Վարդանիձորի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ
(դպրոցի անվանումը)

Ղեկավար՝ Լիլիթ Առաքելյան

«Կապանի N2 ավագ դպրոց» ՊՈԱԿ
(վերապատրաստող կազմակերպության անվանումը)

Կապան 2022թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ----- 3-4
2. ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐԸ --- 5-7
3. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ ----- 8-11
4. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ -----12-14
5. ՀԱՎԵԼՎԱԾ ----- 15
6. ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ ----- 16

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Քննադատական մտածողության ձևավորումն ու զարգացումն այսօր հանդիսանում է կրթության գլխավոր նպատակներից մեկը: Այս հետազոտության նպատակն է ստեղծել հիմք ձևավորելու քննադատական մտածողություն զարգացնող կրթական համակարգ: ՀՀ-ում ստացած կրթությունն ամեննին չի նպաստում քննադատական մտածողության ձևավորմանը: Ուստի հարց է առաջանում, թե որքանով են ՀՀ կրթական համակարգի բարեփոխումների առջև դրված նպատակները նպաստում համակարգում առկա խնդիրների լուծմանը: Հետևաբար, հետազոտության նախասահմանված խնդիրների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս հասկանալ, թե որքանով է ՀՀ կրթական համակարգը ձևավորում և զարգացնում քննադատական մտածողություն և վերջապես ներկայացնել առաջարկություններ, թե ինչպես կարելի է քննադատական մտածողությունը դարձնել մեր սովորողների բնորոշ հմտություն: Բարեփոխել ուսումնական պլանները և առարկայական ծրագրերն այնպես, որ մատուցվող կրթությունը ծառայի ոլորտի մասնագետների կողմից լայնորեն ընդունված հիմնական նպատակներից մեկին, այն է կրթել քննադատաբար մտածող անհատի:

Յուրաքանչյուր պետության համար կրթության բնագավառը հանդիսանում է պետության զարգացման գործում ռազմավարական նշանակություն և կարևորություն ունեցող ոլորտ, ուստի հաճախ պետության զարգացման հեռանկարները հասկանալու համար ուսումնասիրվում է տվյալ երկրի կրթական համակարգի ռազմավարությունը: Կրթության որակի ապահովումը, հենասյունային դեր իրականացնելով կրթության զարգացման գործում, շեշտադրում է այն կրիտիկական կետերը, որոնցից բխելու է, թե ինչպիսի հասարակություն է ձևավորվելու գոյություն ունեցող կրթական համակարգի պայմաններում: Նշենք, որ, յուրաքանչյուր պետություն ազատ է սահմանելու այն նպատակը, որին միտված է տվյալ կրթական համակարգի որակի ապահովումը:

Մեր օրերում հաճախ է շեշտվում այն ընդհանուր մոտեցումը, որ կրթության նպատակը միայն գիտելիքի տրամադրումը չէ: Այսօր կրթական համակարգն ունի առավել բարդ առաքելություն, այն է ձևավորել սերունդ, որն ունի ինքնուրույնություն

քննադատաբար մտածելու ինչպես առարկաների, այնպես էլ իրական կյանքում գոյություն ունեցող խնդիրների շուրջ: Քննադատական մտածողությանը նպաստող հմտությունների զարգացումը կարևորվում է ժողովրդավարական հասարակության ձևավորման և ժողովրդավարական արժեքների պահպանման տեսանկյունից: Նշենք նաև, որ այն հասարակությունը, որն ունակ է մտածելու, խնդիրը բազմակողմանիորեն վերլուծելու, հանդիսանում է պետության զարգացման հիմնական շարժիչ ուժը:

Կրթությունը պետք է կարողանա վերափոխել և/կամ զարգացնել ուսանողի իմացական ընկալումը: Անհատի իմացական ընկալումը վերափոխելու ամենաարդյունավետ մեթոդներից մեկը ինքնուրույն, քննադատական մտածողության զարգացումն է:

Աշխատության նպատակն է մշակել առաջարկություններ, որոնք կնպաստեն քննադատական մտածողություն զարգացնող կրթական համակարգի ձևավորմանը:

Աշխատության խնդիրներն են.

1. Գնահատել, թե որքանով է կրթությունը նպաստում քննադատական մտածողության զարգացմանը,
2. Հիմնավորել քննադատական մտածողության կարևորությունը,
3. Պարզել արդյո՞ք ՀՀ դպրոցներում դասավանդվող կրթական ծրագրերը զարգացնում են քննադատաբար մտածելու կարողություն,
4. Արդյո՞ք դասավարդման մեթոդը/դասավանդվող առարկաները ազդում են քննադատական մտածողության ձևավորման վրա:

ՄԱՍ 1. ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Քննադատական մտածողության միասնական սահմանում, թերևս, չկա: Հայերենում խնդիրն առավել բարդ է, քանի որ տերմինը հայերեն է թարգմանվում անգլերենից, և գոյություն ունեցող թարգմանությունը հաճախ չի արտացոլում այն ընդգրկուն հասկացությունը, որը ներդրված է անգլերեն տերմինի մեջ: Այսպես, հայերենում «քննադատական մտածողությունը» ենթադրում է պարտադիր քննադատություն և անհամաձայնություն խնդրո առարկայի շուրջ, մինչդեռ անգլերենի «critical thinking» արտահայտությունն առավել ընդգրկուն է և ենթադրում է քննողական մոտեցում, այսինքն, խնդրո առարկայի բազմակողմանի քննարկում: Հետևաբար, առավել նպատակահարմար կլիներ, եթե «critical thinking»-ը թարգմանվեր «քննողական մտածողություն»:

Ինչպես արդեն նշեցինք, տարբեր հեղինակներ առաջ են քաշում քննադատական մտածողության տարբեր սահմանումներ: Ռոբերտ Յանգը նշում է, որ քննադատական մտածողությունը ենթադրում է իմացական հմտությունների և ռազմավարությունների կիրառում, որը կմեծացնի ցանկալի արդյունքին հասնելու հավանականությունը: Ըստ նրա քննադատական մտածողությունը նպատակասլաց, պատճառաբանված, նպատակի իրագործմանն ուղղված մտածողություն է: Նա նաև նշում է, որ խնդիրների լուծման, հիմնավորված ենթադրությունների կառուցման, հավանականությունների հաշվարկման և որոշումների կայացման հիմքում պետք է ընկած լինի քննադատական մտածողությունը (Young, 1980): Ըստ նրա, այդպիսի մտածողություն ունեցող անհատները վերոնշյալ հմտություններն օգտագործում են գիտակցաբար, այսինքն նախապես գնահատում են այն արդյունքի ազդեցությունը, որը ձեռք կբերվի մտածելու գործընթացի ավարտին:

Բարձրագույն կրթության մասնագետ Սալի Գլենը նշում է, որ քննադատական մտածողությունը, որպես համակարգված կատեգորիա ձևավորվել է բժշկության բնագավառում: Ըստ նրա բժշկությունը մի բնագավառ է, որտեղ ցանկացած որոշում կարող է ճակատագրական լինել մարդու կյանքի համար: Ուստի նախքան որոշում

ընդունելն անհրաժեշտ է գնահատել այդ որոշման ճիշտ կամ սխալ լինելը և հնարավոր ազդեցությունը: Ըստ Գլենի քննադատական մտածողությունը դա փիլիսոփայական կողմնորոշում է դեպի մտածողություն, ինչպես նաև իմացական գործընթաց, որին հատուկ է պատճառաբանված դատողությունը և ռեֆլեկտիվ մտածողությունը (Glen, 1995):

Ռոբերտ Էննիսը, ով հանդիսանում է քննադատական մտածողության առաջատար մասնագետներից մեկը, քննադատական մտածողությունը սահմանում է, որպես «ողջամիտ և ռեֆլեկտիվ մտածողություն, որը միտված է որոշելու ինչին հավատալ կամ ինչ անել» (Ennis, 1989): Մեկ այլ աշխատության մեջ Էննիսը նշում է, որ քննադատաբար մտածելու նպատակն է գտնել ճշմարտությունը, կամ ճշմարտությանը ամենամոտ գտնվող պատասխանը (Ennis, 2008): Սակայն սա ամեննին չի նշանակում, որ խնդրի շուրջ քննադատաբար մտածելու արդյունքում կբացահայտվի ճշմարտությունը: Հետևաբար, ընկալումը, թե որն է ճշմարտություն, մեծապես կախված է մտածողի նախապաշարմունքից և հմտություններից:

Դեռևս 1962թ. նույն Ռոբերտ Էննիսը սահմանել է, որ քննադատական մտածողությունը՝ տարբեր պնդումների ճիշտ գնահատումն է (Ennis, 1962): Առավել ընդգրկուն և մանրամասն սահմանում են ներկայացրել Միքայել Սկրիվենը և Ռիչարդ Փոլը: Նրանք նշում են, որ քննադատական մտածողությունը դա դիտարկման, փորձի, դատողության, պատճառաբանության և/կամ հաղորդակցության միջոցով հավաքած ինֆորմացիան ակտիվորեն և հմտորեն համակարգելու, կիրառելու, վերլուծելու, սինթեզելու և գնահատելու մտավոր գործընթաց է, որը ծառայում է որպես ուղեցույց անհատի համոզմունքների ձևավորման և գործողությունների համար (Scriven & Paul, 1987):

Քննադատական մտածողության մեկ այլ ականավոր մասնագետ Էդուարդ Գլասերը հակիրճ սահմանել է, թե որն է քննադատաբար մտածելու կարողությունը: Ըստ նրա, այն ունի երեք բաղկացուցիչ մաս. առաջինը դա անհատի կյանքի և գործունեության ընթացքում հանդիպած խնդիրները մտածված ձևով քննարկելու վարքագիծն է,

երկրորդը՝ տրամաբանական հետաքննության և հիմնավորման/ պատճառաբանման մեթոդների իմացությունն է, և վերջապես երրորդը՝ վերոնշյալ մեթոդները կիրառելու հմտությունն է:

Լիզա Յուին իր հոդվածներից մեկում նշում է, որ այսօր բարձրագույն կրթության բնագավառում գերակա խնդիր է այնպես կրթել սովորողներին, որ նրանք ունենան բավարար անկախություն քննադատաբար մտածելու կյանքում հանդիպող տարբեր խնդիրների շուրջ (Tsui, 1999): Յուին իր հետազոտության արդյունքում գտել է, որ քննադատական մտածողության զարգացումը մեծապես կախված է նաև դասավանդման տեխնիկայից (Tsui, 1999):

ՄԱՍ 2. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Հետազոտության համար ուսուցիչների և սովորողների համար կազմվել է առանձին հարցերի շրջանակ, որոնք հիմնականում վերաբերում են դասավանդման մեթոդաբանությանը, սովորողներին տրվող հանձնարարությունների բնույթին:

Հիմնական հարցերը ներկայացված են հավելվածում:

Իրականացված հարցումների միջոցով չափվել է սովորողի քննադատաբար մտածելու կարողությունը, քննադատական մտածողության հմտությունները, ինչպես նաև ուսուցիչների կողմից կիրառվող դասավանդման տեխնիկաները:

Սովորողների 80%-ը նշել են, որ ոչ մի ուսուցիչ դասարանում քննարկում չի անցկացնում:

Դասի մի հատված պետք է նվիրել հարց ու պատասխանին, որտեղ ուսուցիչը դասարանին է ուղղում հարցեր, որոնց միջոցով ակտիվացնում է սովորողների մտածողությունը քննարկվող թեմայի շուրջ: Լավ մտածված և կազմված հարցերը կմղեն սովորողին ընդգրկվել քննադատաբար մտածելու գործողության մեջ:

Սովորողներին հարցեր տալը հանդիսանում է դասավանդման և ուսումնառության կենսական կարևորություն ունեցող մասը: Հարցադրումներն օգնում են ուսուցչին ստուգել, թե որքանով են սովորողները նյութը յուրացրել, հաստատել նրանց կողմից ձեռք բերված գիտելիքը և, որն ամենակարևորն է, քննարկումների միջոցով խթանել նոր մտքերի, հասկացությունների ձևավորումն ու զարգացումը: Ուսուցիչը կարող է հանդես գալ նոր մարտահրավերներ նետողի դերում, և այս պարագայում սովորողը ստիպված է լինում հստակեցնել իր դիրքորոշումը և պաշտպանել այն: Սովորողը առավել լավ է յուրացնում և երկար է պահում այն գիտելիքը, որի շուրջ իր տեսակետն ու կարծիքն է արտահայտել:

Հարցադրումներ ներկայացնելու տեխնիկան օգտագործվում է սովորողի մտածելու կարողությունը զարգացնելու համար: Հարցադրումները կարող են լինել պարզ և միանշանակ, և կարող են լինել շատ բազմանշանակ հարցեր, որոնք չունեն մեկ հստակ ճիշտ կամ սխալ պատասխան: Քննադատական մտածողության ձևավորման և

զարգացման տեսանկյունից կարևոր են բազմանշանակ հարցերը, որոնք սովորաբար լինում են բաց հարցերի տեսքով, նպաստում են քննարկումների ծավալմանը և հետևաբար նպաստում են քննադատական մտածողության հմտությունների զարգացմանը:

Երբ վերլուծում ենք հարցումների արդյունքները, ուսուցիչների միայն 1/4-ն է քննարկումներ կազմակերպում, հարցեր է ուղղում դասարանին, և խրախուսում է սովորողների հարցերը դասի վերաբերյալ:

Փոքր է նաև դասարանում բանավեճ կազմակերպող ուսուցիչների թիվը, ընդամենը 1/8-ը:

Նկարագրելով, թե ինչպես են անցնում իրենց դասընթացները՝ հարցվածների շուրջ 60%-ը նշել են, որ իրենց դասերը բաղկացած են գուտ դասախոսություններից Առանձնապես հուսադրող չեն այն արդյունքները, որոնք վերաբերում ինտերակտիվ մեթոդներով դասը վարելուն:

Ամփոփելով հարցումների՝ դասավանդման մեթոդներին վերաբերող արդյունքները՝ կարող ենք փաստել, որ դասավանդման ինտերակտիվ մեթոդներ կիրառում են ընդամենը 12%-ը: Դասավանդման ինտերակտիվ մեթոդների կիրառումը խիստ կարևոր է քննադատական մտածողության ձևավորման և զարգացման տեսանկյունից: Երբ սովորողը ակտիվորեն մասնակցում է ուսումնառության գործընթացին, նա ակամա սկսում է մտածել խնդրի շուրջ, ուսուցչից բացի լսում է իր դասարանցիների կարծիքը և տալիս է իր պատճառաբանված համաձայնությունը կամ անհամաձայնությունը բարձրաձայնված կարծիքների վերաբերյալ, ինչպես նաև կարող է ներկայացնել ամբողջովին տարբերվող տեսակետ, որը նույապես պետք է պատճառաբանված լինի:

Հուսադրող չէ հարցումների այն արդյունքը, որ սովորողների ընդամենը 10%-ն է նշել, որ իրենց ուսուցիչները հանձնարարում են պատրաստել Power Point ներկայացումներ: Հավանական պատճառը այն է, որ ուսուցիչը ինքը չի տիրապետում

համակարգչային համապատասխան հմտությունների, ուստի և չի պահանջում համապատասխան տեխնիկայի օգտագործումը դասարանում:

Առաջադրանքը PowerPoint-ի միջոցով ներկայացնելը սովորողի մոտ միաժամանակ զարգացնում է մի քանի հմտություն. սովորողը նախ սկսում է տիրապետել համակարգչային համապատասխան հմտությունների, զարգացնում է սեփական խոսքի վարպետությունը, սովորում է կառավարել ժամանակն այնպես, որ հասցնի նյութը ներկայացնել սահմանված ժամանակահատվածում, և վերջապես բարձրաձայն տրամաբանում է որևէ խնդրի շուրջ:

Հարցված սովորողները նշել են, որ խմբային առաջադրանքներ հանձնարարում են իրենց ուսուցիչների 20%-ը: Մինչդեռ քննադատական մտածողության զարգացմանը խիստ նպաստում են խմբային առաջադրանքները, որտեղ սովորողը հնարավորություն ունի ինքնադրսևորվելու, սեփական տեսակետը ներկայացնելու, պաշտպանելու, ինչպես նաև համոզվելու դիմացինի տեսակետի առավել տրամաբանական և պատճառաբանված լինելու մեջ:

Առանձին քննարկման խնդիր է, թե ինչպես են կազմակերպվում գրավոր աշխատանքները և թեստային քննությունները, որտեղ սովորողը պետք է հարցի պատասխանն ընտրի նախանշված տարբերակների միջից, ամենևին չեն նպաստում քննադատական մտածողության զարգացմանը:

Ինքնուրույն մտածողության զարգացման տեսանկյունից կարևորվում է այն, թե սովորողը ում կամ ինչն է համարում գիտելիքի աղբյուր: Հարցումները ցույց տվեցին, որ սովորողների ընդամենը 10%-ը ուսուցչին չի համարում գիտելիքի աղբյուր, իսկ սա նշանակում է, որ սովորողների մեծ մասի համար ուսուցիչը շարունակում է մնալ գիտելիքի աղբյուր: Այս արդյունքը վկայում է այն մասին, որ ՀՀ կրթական համակարգում կենտրոնական դերը խաղում է ուսուցիչը և նրա պատրաստվածությունից է կախված մեր սերունդների ապագան, որը պետք է սովորողին ուղղորդի կողմնորոշվելու ինֆորմացիայի ժամանակակից հորձանուտում, և մղի նրան ինքնուրույն աշխատելու: Դասը սովորելու ամենահեշտ ձևը ուսուցչի

պատմած նյութը ուսուցչին հետ պատմելն է, սակայն դա նաև գիտելիքի ձեռքբերման, ինչպես նաև ինքնուրույն մտածելու և աշխատելու տեսանկյունից, ամենապակաս արդյունավետն է:

Ուսուցչից հետո, որպես գիտելիքի ձեռքբերման աղբյուր սովորողների համար հանդիսանում են գրքերը, այնուհետև համացանցը:

Ուստի այստեղ խիստ կարևոր է ուսուցչի՝ սովորողին ուղղորդելու դերը. ուսուցչի պարտականությունն է օգնել սովորողին ինֆորմացիան ձեռք բերել միայն վստահելի աղբյուրներից:

Հարցումները ցույց տվեցին, որ սովորողները չունեն ինքնուրույն աշխատելու հմտության, որի բացակայությունը հատկապես մտահոգիչ է այն առումով, որ ինքնուրույն աշխատանքը, անկախ մտածողությունը խիստ կարևորվում են քննադատական մտածողության հմտությունների ձևավորման և զարգացման տեսանկյունից, և եթե սովորողը չունի ինքնուրույն մտածողություն և միշտ ու ցանկացած աշխատանք իրականացնելիս ուղղորդման կարիք ունի, դժվար է հավատալ, որ այդ սովորողը տիրապետում է քննադատական մտածողության հմտություններին: Հակառակը, ուսումնասիրությունների հարուստ փորձը վկայում է, որ քննադատական մտածողությունը զարգացնելու համար անհրաժեշտ է ձևավորել ինքնուրույն և անկախ մտածողություն:

Հետաքրքիր է նաև այն, որ թե՛ ուսուցիչները, թե՛ սովորողները քննադատական մտածողությունը հաճախ նույնացնում էին քննադատության հետ: Սա առաջացնում է մեծ շփոթություն և նման մտածողությունը դիտվում է, որպես բացասական երևույթ:

Ուսուցիչների շրջանում իրականացրած հարցումները նույնպես բավականին արդյունավետ եզրահանգումներ կատարելու հիմք տվեցին: Փաստորեն այն, թե ուսուցիչը դասարանում դասավանդման ինչ մեթոդներ է կիրառում, կախված է նրա տարիքային խմբից: Դասավանդման նորարարական տեխնիկաները առավել հաճախ կիրառվում են ուսուցիչների երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչները:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչպես ցույց տվեցին հետազոտության արդյունքները, ՀՀ կրթական համակարգը չի նպաստում քննադատական մտածողության զարգացմանը: Բոլոր այն նախապայմանները, որոնք անհրաժեշտ են այդ մտածողության զարգացման համար՝ գրեթե ամբողջությամբ բացակայում են: ՀՀ կրթության բնագավառում տարբեր բնույթի բարեփոխումներ են իրականացվում, սակայն դրական տեղաշարժեր չեն նկատվում, հաճախ կրթությունը նույնականացվում է ավարտական վկայականի և ոչ թե գիտելիքի հետ:

Ուսուցիչների և սովորողների շրջանում իրականացրած հարցումները վկայում են այն մասին, որ այսօր կիրառվող դասավանդման մեթոդաբանությունը ոչ միայն չի նպաստում քննադատական մտածողության ձևավորմանը, այլև սահմանափակում է սովորողի ինքնարտահայտման և ինքնադրսևորման հնարավորությունները: Այդ մասին են խոսում սովորողների՝ դասընթացը նկարագրող հարցերի պատասխանները: Դասերը հիմնականում անց են կացվում դասախոսությունների տեսքով, ինչը քննադատական մտածողության ձևավորման համար թիվ մեկ խոչընդոտն է: Ուսումնառության ակտիվ մեթոդները հիմնականում անձանոթ են ուսուցիչներին:

Հարցումները վկայում են նաև այն մասին, որ շատ փոքր թիվ են կազմում քննադատաբար մտածող սովորողները: Այս արդյունքն ամենևին անակնկալ չէր, քանզի բացակայում են այն նախադրյալները, որոնք ձևավորում են քննադատական մտածողություն:

Քննադատական մտածողության ձևավորման և զարգացման խնդիրը խիստ բազմաշերտ է: Այստեղ կարևոր են առարկայական ծրագրերը, դասավանդման մեթոդները, ուսուցչի ուղղորդիչ դերը, գրականության մատչելիությունը, դասընթացի տևողությունը, և շատ կարևոր է, թե որքանով է ուսուցիչը անձամբ տիրապետում քննադատական մտածողությանը: Անհրաժեշտ է վերապատրաստել ուսուցչին և հստակ ներկայացնել այն արդյունքը, որն ակնկալում ենք ուսուցչից:

Ինչպես արդեն նշել ենք, հրատապ խնդիր է ուսումնական պլանների և

առարկայական ծրագրերի բովանդակության բարեփոխմանը զուգահեռ փոխել դասավանդման և ուսանելու ներկա տեխնիկաները և ոճը՝ շեշտելով քննադատական մտածողությունը:

Դասավանդման ավանդական մոդելի պարագայում ուսուցչի գործառույթը գիտելիք փոխանցելն է, հաղորդելը, իսկ սովորողի դերակատարությունը կրավորական է և հանգում է տեղեկույթի ոչ քննադատական յուրացմանը: Նրա հիմնական մտածական գործողությունը հիշելն է: Իհարկե, հմուտ ուսուցիչը դասը կարողանում է համեմել հետաքրքրաշարժ լրացուցիչ տեղեկություններով ու պատմություններով: Նա փորձում է խթանել սովորողի մտածական գործունեությունը այս կամ այն իրադարձության նախադրյալների, պատճառների ու հետևանքների վերհանմամբ, նախաձեռնում է բանավեճ, քննարկում, բայց այս ամենի համար հիմք է հանդիսանում գերազանցապես մեկ աղբյուր՝ դասագիրքը, որտեղ ենթադրություններ անելու, պատճառները, հետևանքները, հարաբերությունները սահմանելու, եզրահանգումներ կատարելու ամբողջ աշխատանքն արված է սովորողի համար և սովորողի փոխարեն:

Սովորողի քննադատական մտածողությունը զարգացնելու լավագույն մեթոդն այն է, որ ոչ թե առանձին դասընթաց պարտադրվի սովորողներին, այլ ուսումնական պլանը և առարկայական ծրագրերը մշակվեն՝ հիմքում ունենալով քննադատական մտածողություն ձևավորելու տեսլականը:

Սակայն հարց է առաջանում՝ երբ պետք է սկսել դասավանդել քննադատական մտածողությունը: Քննադատական մտածողության առանցքը հանդիսանում է հիմնարար, բազային գիտելիքը ուստի այն հարցին, թե երբ է սկսվում քննադատական մտածողության դասավանդումը, կարող ենք պատասխանել, որ ուսումնական պլանում ընդգրկված առաջին դասընթացները պետք է միտված լինեն հիմնարար գիտելիքի ձևավորմանը: Միննույն ժամանակ քննադատական մտածողությունը ոչ թե պետք է հանդիսանա որևէ առարկայական ծրագրի ուսումնառության արդյունքը, այլ պետք է լինի բոլոր դասընթացների ավարտին ձեռքբերած կողմնակի արդյունքը: Այսինքն, գիտելիքի ձեռքբերմանը զուգահեռ սովորողները պետք է կարողանան մտածել,

տրամաբանել և հիմնավորել:

Վերոնշյալից ակնհայտ է դառնում, որ քննադատական մտածողության ձևավորման և զարգացման գործում անգնահատելի է ուսուցչի դերը: Փայլուն ձևակերպում են ներկայացրել Պերկինսն ու Սալոմոնը՝ ասելով, որ այսօր «հիշողությունները կրթելուց մենք անցում ենք կատարել միտքը կրթելուն» (Perkins & Salomon, 1989):

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

1. Ինչպե՞ս եք անցկացնում Ձեր դասը:
 2. Ինչպե՞ս եք ներկայացնում դասի նոր թեման:
 3. Որքանո՞վ է նպատակահարմար նախապես կազմել օրվա դասի պլան:
 4. Որքանո՞վ են արդյունավետ կամ անարդյունավետ դասարանային քննարկումները, խմբային աշխատանքները/ Կազմակերպում եք դասարանային քննարկումներ, հանձնարարում եք խմբային աշխատանքներ:
 5. Հիմնականում ի՞նչ գրականություն եք հանձնարարում սովորողներին:
 6. Ինչպե՞ս եք հասկանում կամ ստուգում, թե ուսանողը որքանով է նյութը հասկացել, ընկալել, յուրացրել:
-
1. Ձեր ուսուցիչներից քանի՞սն են կազմակերպում դասարանային քննարկումներ, կազմակերպում խմբային քննարկումների փոքր խմբերով, դասի թեմային վերաբերող հարցադրումներ ուղղում դասարանին, խրախուսումն հարցեր դասարանից, զուտ դասախոսություն կարդում, դասը վարում դերախաղի միջոցով, կազմակերպում բանավեճ:
 2. Ձեր ուսուցիչների քանի՞սն են խրախուսում ձեզ մասնակցել խմբային քննարկումներին:
 3. Ինչպե՞ս կնկարագրեիք Ձեր դասերը:
 4. Ձեր ուսուցիչների քանի՞սն են հանձնարարում Power Point ներկայացում, առաջադրանք, ինքնուրույն աշխատանք:
 5. Ինչպե՞ս են կազմակերպվում քննությունները և գրավոր աշխատանքները:
 6. Հետևյալներից որի՞ն եք տալիս առաջնային, երկրորդային և երրորդային նախապատվություն որպես գիտելիքի ձեռքբերման հիմնական աղբյուր ուսուցիչ, գրքեր, էլեկտրոնային աղբյուրներ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ennis, R. H. (1962). A Concept of Critical Thinking. Harvard Educational Review .
2. Ennis, R. H. (1989). Critical Thinking and Subject Specificity: Clarification and Needed Research. Educational Researcher .
3. Ennis, R. H. (2008). Nationwide Testing of Critical Thinking for Higher Education: Vigilance Required. Teaching Philosophy.
4. Glen, S. (1995). Developing Critical Thinking in Higher Education. Nurse EducationToday.
5. Perkins, D. N., & Salomon, G. (1989). Are Cognitive skills context-bound? EducationalResearcher .
6. Tsui, L. (1999). Courses and Instructions Affecting Critical Thinking. Research in Higher Education.
7. Young, R. (1980). fostering Critical Thinking. In New Directions for Teaching and Learning (Vol. 3). San Francisco: Jossey-Bass.